

## مولفه‌های مهدوی در فرهنگ دفاعی-امنیتی

عباس خادمیان<sup>۱</sup>

نوراله کریمیان کریمی<sup>۲</sup>

### چکیده

ژرف‌ترین اندیشه‌های انسانی، به برقراری امنیت برای بهتر زیستن مربوط است. هدف پژوهش پیش رو، بررسی مولفه‌های فرهنگ دفاعی-امنیتی، مبتنی بر آموزه‌های مهدوی می‌باشد. این پژوهش سعی دارد به این سؤال پاسخ گوید که فرهنگ دفاعی مرتبط با آموزه‌های مهدوی، واجد چه شاخص‌هایی است. این مقاله با رویکرد تحلیلی-مفهومی، به چگونگی فرهنگ دفاعی پرداخته است. نوشتار حاضر در دو ساحت این موضوع را تحلیل می‌کند: ابتدا بر سیاریت، چند ساحتی و نقصان فهم بشری نظر دارد که همواره بدون مولفه معیار بودن انسان کامل دچار بحران‌های جدی می‌گردد. دوم، برای رسیدن به امنیت پایدار، بیش از هر چیز بر رویکرد نرم فرهنگی متمرکز می‌گردد. در این جهت به مولفه‌های فرهنگ دفاعی، همچون ابزاری بودن قدرت نظامی و دفاعی، مشروع و ذی صلاح، صلح محور، حق محور، پیش‌گیرانه، عزت‌گرا، پیروزمندانه بودن تاکید دارد.

**واژگان کلیدی:** انسان، انسان کامل، شناخت شناسی، فرهنگ، دفاع.

## مقدمه

مباحث انسان‌شناسی، به ویژه در بعد نجات و امنیت برای مکاتب فکری، از دیرزمان یکی از مسائل پر دغدغه بوده است؛ کما این‌که هنوز این موجود پر رمز و راز ناشناخته مانده است (کارل، ۱۳۸۶: ص ۸۴)؛ به ویژه که امروزه در گزاره‌ها، بیش از هرچیز بر امور غیرالاهی و بر نگاه اومانستی (استلی برس، ۱۳۷۸: واژه (humanities))؛ معطوف به جنبه جسمانی بشر تاکید شده است (خاکی، ۱۳۸۹: ص ۱۰۷). در همین جهت منطقی است که ادعا شود اصلی‌ترین عامل عدم امنیت و وجود منازعات جامعه معاصر، نبود فرهنگی فراگیر و هماهنگ با ابعاد انسان است. عارفان اسلامی در کنار بحث از توحید و شناخت خدا، شناخت انسان را بیش‌تر در گرو معرفی انسان برتر سیر داده‌اند. کتاب «انسان کامل» اثر عزیزالدین نسفی به زبان فارسی و کتاب «انسان کامل» تالیف عبدالکریم جیلی، و «جامع الاسرار و منبع الانوار» اثر علامه سید حیدر، «شرح فصوص قیصری رومی»، «مصباح الانس» و «مصباح الهدایه الی الخلافة و ولایة» اثر امام خمینی، «تفسیر انسان به انسان» اثر آیت‌الله جوادی آملی، «انسان کامل از دیدگاه نهج البلاغه» اثر آیت‌الله حسن زاده آملی و «امام‌شناسی» اثر سید محمد مهدی میرباقری، از آثار گران‌بهای هستند که به طور مشروح به این بحث پرداخته‌اند. همچنین فیلسوفان اسلامی مانند بوعلی سینا در «رساله النفس» و کتاب «شفا» (مبحث النفس) و ملاصدرا در حکمة المتعالیه (شیرازی، ۱۹۸۱: ص ۱۲-۱۲۵)، بخش‌های معتناهی از مطالب را به مبحث شناخت و چگونگی نقش انسان کامل در زندگی، اختصاص داده‌اند. در این زمینه در عصر حاضر، آموزه‌های مهدوی، به‌عنوان ادامه برنامه انبیای الاهی (توبه: ۳۳)؛ این تفکر مبتنی بر دلایل عقلی و نقلی (خادمیان، ۱۳۹۳: ص ۱۰۷-۱۲۲)، کامل‌ترین راهبرد نجات بخش، آرمانی و نهایی جامعه بشری از آلام و تنگناهای بی‌شمار مطرح است؛ چنان‌که در آن‌ها به امر زمینه‌سازی و فراهم کردن شرایط برای به ثمر رسیدن آن اشاره شده است. پیامبر اسلام ﷺ فرمود: «یخرج ناس من المشرق فیوظئون للمهدی یعنی سلطانه؛ مردمی از مشرق زمین قیام می‌کنند و برای [حاکمیت] حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الیه زمینه‌سازی می‌کنند» (ابن ماجه، ۱۴۱۸: ج ۲، ح ۴۰۸۸ و مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۵۱، ص ۸۷). همچنین در این زمینه امام علی علیه السلام می‌فرمایند:

ثم تخرج [رایة] من خراسان ... یهزمون أصحاب السّیفیانی حتی ینزل بیت المقدس یوطیء



للمهدی سلطانه؛ پرچمی از خراسان [ایران] بیرون می‌آید. [حاملان این پرچم] اصحاب سفیانی را شکست می‌دهند تا این‌که به بیت‌المقدس می‌رسند و زمینه حکومت مهدی عَلَيْهِ السَّلَام و امنیت جهانی را فراهم می‌سازند (ابن طاووس، ۱۹۸۳: ص ۵۲).

روایات مذکور گویای این مطلب هستند که نباید تلاش‌ها در این زمینه صرفاً هدف پیش‌بینی و انتظار برای آینده باشد؛<sup>۱</sup> بلکه باید ضمن درک واقع‌بینانه این اندیشه نجات بخش و رصد دائمی فرصت‌ها و تهدیدهای آن، به ارتقای دائمی همه ابعاد و شرایط زندگی (به ویژه «فرهنگ» که ساحت بسیار مهم بشری است) اقدام کرد؛ چرا که فرهنگ، دژ حیاتی است که بر فراز قله هستی هر ملتی بنا می‌شود (خرم، ۱۳۷۸: ص ۱۴). از این رو، با توجه به نبود آرامش و امنیت که امروزه تجارب مشقت‌بار و احساس تلخ‌تری را برای بشر به همراه داشته است؛ حتی سازمان ملل توانایی رویارویی با آن‌ها را ندارند (کارگر، ۱۳۸۵: ص ۸۷)؛ و شوربختانه هدفی جز حضور برتر قدرت‌های بزرگ را دنبال نکرده است (نجفی، ۱۳۹۰: ص ۲۴۸)؛ این پژوهش سعی می‌کند با بهره‌گیری از روش تحلیلی، مفهومی و اسنادی، فرایند نظریه‌پردازی را از نسبیّت در امان بدارد و به تبیین این نگاه پردازد و این نکته را عنوان کند که شرط تعالی فرهنگ دفاعی در هماهنگی و هم‌نوایی با اندیشه مهدویت است. از مهم‌ترین اصول مورد نظر پژوهش حاضر، این است که اندیشه اسلامی بر محور انسان کامل الهی، هم در بُعد تاسیس و تبیین و هم در بُعد دفاع از آن، واجد برترین مولف‌ها است. امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: «شَرِّقًا وَ غَرْبًا لَنْ تَجِدَا عِلْمًا صَحِيحًا إِلَّا شَيْئًا يَخْرُجُ مِنْ عِنْدِنَا أَهْلِ الْبَيْتِ؛ به شرق و غرب عالم بروید، هرگز علم صحیحی نخواهید یافت، مگر علمی که از نزد ما اهل بیت خارج شده باشد» (طوسی، ۱۴۰۴: ص ۲۰۹).

## مفهوم شناسی

### یک: فرهنگ

«فرهنگ» از جمله واژه‌ها و مفاهیم علوم انسانی است که با توجه به نگرش‌ها و برداشت‌های

۱. همچون جریان «انجمن حجتیه» که به نوعی به فرهنگ دفاعی و زمینه‌سازی لازم برای ظهور معتقد نبود و حتی مبارزه و انقلاب قبل از ظهور را حرام کرده بودند (خمینی، ۱۳۷۱: ج ۱۷، ص ۳۲۲ و باقی، ۱۳۶۳: ص ۱۳۹).

خاص صاحب نظران این علوم، به سادگی نمی‌توان به اتفاق نظر جدی در تعریف آن دست یافت. اصطلاح فرهنگ در سیر تاریخ، معانی و مفاهیم متنوعی به خود گرفته است که از جمله معانی و مفاهیم آن عبارتند از: ادب، تربیت، دانش، معرفت، مجموعه آداب و رسوم و آثار علمی و ادبی هر ملت، کتاب لغت، نیکویی، پرورش بزرگی، فضیلت، شکوهمندی، هنر، حکمت، شاخه درختی که زیر زمین خوابانند و بر آن خاک ریزند، و نیز تعلیم و تربیت، آموزش و پرورش، مکتب و ایدئولوژی (صاحبی، ۱۳۸۴: ج ۱، ص ۶۰) و گاهی در تعریف در ابعاد مادی و معنوی (رفیع‌پور، ۱۳۸۷: ص ۶۲) و یا به عنوان جعبه ابزار (جان تاملینسون، ۱۳۸۱: ص ۱۲۴)، و یا مراقبت داشتن از اندیشه (پهلوان، ۱۳۷۸: ص ۳-۴) یا دژ حیات (خرم، ۱۳۷۸: ص ۱۲-۱۴).<sup>۱</sup>

در جمع بندی، می‌توان معنای مورد نظر از فرهنگ را این‌گونه بیان داشت:

فرهنگ، حدود و ساختاری، انتزاعی، نسبتاً منسجم و متشکل از اجزایی گوناگون جامعه، همچون ارزش‌ها، هنجارها، نمادها، باورها و اعتقادات، نگرش‌ها، اخلاقیات، احساسات، رسوم، سنت‌ها، دانش‌ها، اطلاعات هنری از نسلی به نسل دیگر قابل انتقال می‌باشد.

با توجه به همین نقش، همواره فرهنگ به عنوان عنصر تعیین کننده در اقتدار، دفاع، پیروزی و شکست ملت‌ها مورد توجه کانون‌های فکری بوده است و حتی تغییرات فرهنگی، به عنوان مهم‌ترین سلاح مهاجمان و مدافعان محسوب می‌شده است. حال با این درک، چگونگی فرهنگ دفاعی در امنیت پایدار به خوبی روشن می‌گردد.

## دو: دفاع

این واژه در لغت به معنای منع کردن (فراهیدی، ۱۴۱۴: ج ۲، ص ۴۵) و ازاله با قدرت (ابن منظور، ۱۴۱۴: ج ۸، ص ۸۷) می‌باشد. می‌توان از باب مفاعله بودن دفاع، در مفهوم آن، تلاش توأم با مشقت در مقابل تجاوز و تهدید را درک کرد (قرشی، ۱۳۵۲: ج ۲، ص ۷۷). با متمدن شدن تدریجی جوامع بشر و شکل‌گیری زندگی شهری، احساس نیاز به امنیت بیش‌تر گردید؛ چرا که

۱. آلن بیرو اضافه می‌کند: «زمانی که واژه فرهنگ، بالاخص در مورد انسان به کار می‌رود، میزان آموزش و پرورش و یا میزان توجه به پرورش اندیشه و اشتغالات فکری را نشان می‌دهد» (آلن بیرو، ۱۳۷۵: واژه فرهنگ).

همواره شدت منازعات مختلف، حتی در سطح تمدنی خیره کننده بوده است.<sup>۱</sup> از این رو، در این نوشتار، اندیشه مهدوی که به دنبال تقویت و سالم سازی تمدن بشری است، انسان را به داشتن سازمانی با فرهنگ دفاعی فراگیر و اثرگذاری با محوریت انسان کامل، به منظور ازاله هر بی عدالتی و انحراف ناگزیر می‌داند.

### سه: دفاع نرم (فرهنگ دفاعی)

باتوجه به این که «تهاجم» و «دفاع»، در شکل سخت و نظامی خلاصه نمی‌شود و بشر همواره برای نفوذ و تهاجم خود بر قدرت<sup>۲</sup> نرم هم تاکید داشته است؛ امروزه شاهد تحول جدی در عوامل و چگونگی کاربرد قدرت در مدل‌های جدید هستیم (تافلر، ۱۳۷۰: ص ۴۵ - ۴۷). لذا هر گونه آمادگی‌های دفاعی در بستر اندیشه، باور فکری، اراده، عزم و روحیه پایداری، فرهنگ مدافعانه به حساب می‌آید. برخی این بستر استحکام بخش را قدرت نرم در تهاجم و دفاع می‌شمارند. قدرت در نگاه برخی افراد همچون جُزف نای به دو نوع «سخت» و «نرم» تقسیم می‌شود. در نگاه او، اقناع برای توانایی‌های جذب کردن فکری فرهنگی، مبنای قدرت نرم؛ و تهدید و اجبار، مبنای قدرت سخت هستند (نای، ۱۳۸۹: ص ۴۷). در این نگاه، برای منابع قدرت نرم، به سه مؤلفه فرهنگ، ارزش‌ها و اندیشه‌های اعتقادی تاکید می‌گردد. با توجه به این که از سویی مهدویت به عنوان قانون واحد نجات بخش جهانی مطرح است (ابن سینا، ۱۳۷۵: ج ۳، ص ۳۷۱) و پایان دهنده تمامی اختلافات و نزاع‌ها و سردرگمی‌های ذهنی بشر و

۱. از این رو هانتینگتون نتیجه می‌گیرد که تاریخ به پایان نرسیده است. جهان واحد نیست. تمدن‌ها، نوع بشر را متحد و یا متفرق می‌کنند. جهان متشکل از تمدن‌های مختلفی است و ما برای نخستین بار در تاریخ با وضعیتی مواجه می‌شویم که در آن سیاست‌های جهانی، هم چندقطبی است و هم چندتمدنی؛ که هر کدام به طور جد دارای نقش است (هانتینگتون، برخورد تمدن‌ها، ص ۲۲).

۲. در نگاه تئوریسین دانشگاه ملی جنگ آمریکا، «جنگ نرم»، به معنای استفاده از تبلیغات و ابزارهای مربوط به آن برای نفوذ و پیشرفت مقاصد طراحی شده در مختصات فکری طرف مقابل می‌باشد» (کالینز، ۱۳۷۰: ص ۴۸۷).

تامین کننده منافع و مصالح انسان می باشد (امامی، ۱۳۸۶: ج ۱، ص ۲۹۷)؛ مسلماً این اندیشه جهانی (توبه: ۳۳) با قدرت طلبی و سلطه‌گری مفسدان و ابرقدرت‌ها تزامم جدی خواهد داشت. از سوی دیگر، بدون داشتن تفکر و فرهنگ دفاعی در دو حوزه سخت و نرم، نمی‌توان در این عرصه به اهداف مورد نظر و امنیت پایدار در جامعه دست یافت. لذا برای جامعه مهدوی، وجود قدرت نرم منطبق با باورهای مهدوی در همه ابعاد، امری مقدمی و ضروری به شمار می‌رود (مجلسی ۱۴۰۴: ج ۵۲، ص ۱۲۵). وجود همین مسئله، ولو به صورت محدود است که در نگاه کلی تشیع در طول تاریخ، همواره توانسته است در برابر تهاجمات و از ورای نبردها و مبارزات، بالنده و پیشرو زنده بماند؛ کما این که وعاظ السلاطین، مورخ معروف اهل تسنن می‌گوید: «باور شیعه، تن دادن به حکومت هر غاصب و ظالم را اشتباه می‌داند، مگر آن که امام معصوم یا نایب او، حکومت را در دست گیرد، آرام نگیرد و رها کننده این جریان نباشد» (پورسید آقایی، ۱۳۷۹: ص ۳۷۶). پس، مقصود از فرهنگ دفاعی، تقویت روح مقاومت سلحشوری، تحمّل مشقّت در جهت دفاع نرم و سخت، عاری از همه ثغور مادی و معنوی جامعه و مانند خون در پیکره ملت جاری است که در صورت کم شدن و ضعیف شدن آن، زمینه مرگ آن ملت فراهم می‌گردد. مسلماً این فرهنگ از شاخصه‌ها و پیامدهایی برخوردار است که به اهم آن‌ها اشاره می‌شود.

### شاخصه‌های فرهنگ دفاعی مهدوی

#### یک: نارسا بودن شناخت‌های بشری

بی‌شک اصالت و ثبات هر «ساختار» به نوع و دستگاه «شناختاری» آن مشخص می‌گردد. بی‌تردید انسان به دلیل فقر ذاتی، در صدق و ارزش‌گذاری علمی گزاره‌های علوم برای واقعیت نظام خلقت، با ناکامی شناختی بسیاری روبه‌رو است و لذا به شکلی در گیر ناتوانی و انحرافات نظری و عملی شده است (نصر، ۱۳۸۰: ص ۲۹۲)؛ به‌ویژه در مرحله تشخیص و عمل، که به خاطر تاثیرگذاری هوس‌ها با آسیب‌هایی مواجه می‌باشد (فوکویاما، ۱۳۶۳: ص ۲۶۹). بر همین مبناست که انیشتین می‌گوید: هیچ‌گاه فکر نمی‌کنم ایده‌ای برتر از ایده دیگر وجود داشته باشد



(کورد موری، ۱۳۹۵: ص ۲۹۲).

### دو: معیار بودن انسان کامل در مشابهات فرهنگی

امام رضا علیه السلام می فرماید: «للامام علامات: يكون اعلم الناس واحكم الناس واتقى الناس» (مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۲۵، ص ۱۱۶) و در جای دیگر می فرماید: «إِذَا نَزَلَتْ بِكُمْ شِدَّةٌ فَاسْتَعِينُوا بِنَا عَلَيَّ اللَّهُ» (بحرانی، ۱۴۱۷: ج ۲، ص ۶۱۷). روایات در توصیف امام، به خوبی برای این مسئله تأکید دارد: «المخصوصُ بالعلم، الموسومُ بالحلم، نظام الدین» (کلینی، ۱۳۶۵: ج ۱، ص ۲۰۰)؛ به ویژه که در وضعیت کنونی و با پیشرفت ارتباطات و فناوری در جهان امروز، انسان با دنیایی مواجه است که هر لحظه فاصله جغرافیایی معنای خود را بیش تر از پیش از دست می دهد (شولت، ۱۳۸۲: ص ۱۲۰). به تعبیری، کل زمین به سوی «دهکده شدن» (مهربان، ۱۳۸۱: ص ۴۵ - ۵۶) پیش می رود و فرصت برای کارایی شایعات در زمینه جنگ فرهنگی به صورت هول انگیزی فراهم آمده است. بدیهی است که وجود مرکز و محوری مطمئن و همچنین درک این مسئله توسط مردم، می تواند باعث استحکام هر چه بیش تر فرهنگ دفاعی شود.<sup>۱</sup> در این صورت است که انسان ها هیچ گاه به معضلات شناختی، همچون «نسبیت گرایی» (خادمیان، ۱۳۹۳: ص ۱۸۵) و «تکامل گرایی طبیعی» (رحیم پور و زارعیان، ۱۳۸۹: ص ۷۶-۵۹) که قاتلان شناخت است؛ گرفتار نمی شوند و به نجات از تحیر، نزاع، و جنگ سخت با شکاکیت جهل، مردگی فکری موفق می گردند (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ص ۲۹-۳۸ و مصباح یزدی، ۱۳۹۱: ص ۲۷۵-۲۷۶ و ص ۲۸۳-۲۸۹).

### سه: دوام حضور انسان کامل در فرهنگ

باتوجه به موارد قبلی، جامعه انسانی بدون حضور انسان کامل نمی تواند به شکوفایی لازم برسد. امام رضا علیه السلام می فرماید: «لَوْ خَلَّتِ الْأَرْضُ طَرْفَةَ عَيْنٍ مِنْ حُجَّةٍ لَسَاخَتْ بِأَهْلِهَا؛ اگر زمین

۱. بدهت مسئله تا جایی است که حتی در تمدن مادی غرب می توان این ندا را شنید. ژان ژاک روسو می نویسد: «برای کشف بهترین قوانینی که مناسب ملل است، عقل کل لازم است که به تمام شهوات انسانی ناظر باشد؛ ولی هیچ حس نکند (فاقد حواس شهوانی باشد) و با طبیعت هیچ گونه وابستگی نداشته باشد؛ اما آن را به خوبی بشناسد. مصلحت آن به ما بستگی نداشته باشد؛ ولی به بهروزی ما کمک کند» (روسو، ۱۳۵۲: ص ۴۸).

یک چشم به هم زدن از حجت خالی باشد، اهلش را فرو می‌برد» (مجلسی، ۱۳۶۵: ج ۲۳، ص ۲۹). از این رو گفته شده است: دائماً در مرتبه قطبیت نظام هستی یک «انسان کامل» هست که در این مقام قرار می‌گیرد تا این ترتیب و نظام را حفظ کند (قیصری، ۱۳۶۳: ص ۴). برخی هم گفته‌اند انسان کامل علت غایی وجود عالم است و چون وجود هر چیزی بر تحقق علت غایی مبتنی است؛ وجود او ضروری است (صدرا، ۱۳۸۱: ج ۲، ص ۴۸۷-۴۸۸). در نتیجه وجود عالم، منهای وجود انسان کامل محال خواهد بود. بر این اساس، تا زمانی ادامه حیات موجودات معنا دارد که غایت آن‌ها هم (انسان کامل) موجود باشد؛ همان‌طور که در این فرهنگ دفاعی، همواره هیچ دکترین و اقدامی منهای بهره‌گیری از اندیشه انسان کامل نمی‌تواند نجات بخش باشد.

#### چهار: باورداشت علم غیب

در حدیثی از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ منظور از «غیب» در جمله «يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ» (بقره: ۳)؛ باور به حضرت صاحب الزمان عَلَيْهِ السَّلَامُ قبل از ظهور عنوان شده است (مجلسی، ج ۵۱، ص ۵۲)؛ کما این که در این نظام فکری، اصل آخرت‌نگری با توجه به رابطه عمیق بین دنیا و آخرت، مورد تأکید است. خداوند حکیم می‌فرماید: «آری! این سرای آخرت را [تنها] برای کسانی قرار می‌دهیم که اراده برتری جویی در زمین و فساد را ندارند و عاقبت نیک برای پرهیزکاران آخرت نگر است» (قصص: ۸۳). از این رو، باورمندان به آرمان‌های مهدوی، حتی در زمان غیبت با پیروی از امام حاضر غایب، جان فشانانه به دفاع از ارزش‌های الهی در جهت سعادت توأمان دنیا و آخرت می‌اندیشند (درویشی، ۱۳۸۷: ص ۱۷۱-۱۹۴). می‌توان گفت از برترین هنر اندیشه الهی، این است که ابتدا زمینه‌ساز و به دنبال امنیت در ابعاد ظاهری و مادی است و ثانیاً، همه سرمایه دنیایی را در خدمت خدا و ملکوت قرار می‌دهد.

#### پیامدها و برتری‌های فرهنگ دفاعی مهدوی

##### یک: ضرورت آمادگی دفاع

بنا بر آنچه گذشت، «فرهنگ دفاعی» تضمین‌کننده حیات و بقای امنیت جامعه اسلامی





است. شیخ طبرسی با تمسک به آیه: «**انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا، وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ...**»؛ همه - از سبکبار و سنگین بار- بسیج شوید، و با مال و جان خویش در راه خدا جهاد کنید» (توبه: ۱۲۹)؛ می‌فرماید: این دلیل روشنی است که هر فردی به اندازه استطاعت خود با ابزارهای اندیشه، جان، مال و هر چه در توان دارد، باید جهاد کند (اخوان، ۱۳۸۰: ص ۶۷۵-۶۷۶). امام خمینی در مورد ضرورت آمادگی و سازماندگی دفاعی تأکید دارد که عقل و شرع مقدس دستور داده‌اند که باید همیشه در برابر اشخاصی که می‌خواهند به شما تجاوز کنند، آماده باشید (خمینی، ۱۳۸۵: ص ۶۲). از این رو در اندیشه دینی و مهدوی صرف ادعای<sup>۱</sup> منتظر بودن منهای فرهنگ دفاع و جهاد نمی‌تواند صادق و اثرگذار باشد؛ چراکه برای تحقق ذی المقدمه (امنیت) فرهنگ دفاعی هم ضرورت پیدا می‌کند.

#### دو: ستم‌گریز و بشردوستانه

اندیشه مهدوی تأکید دارد که بشر به همه حقوق لازم خودش، به خصوص امنیت خواهد رسید.

«در زمان قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف کینه از دل بندگان می‌رود؛ وحشیان رام می‌شوند؛ یک زن بین عراق و شام عبور می‌کند، در حالی که همه جا همواره گیاهان و مزارع است و زینت خود را با خود دارد. هیچ درنده‌ای او را دچار اضطراب و ترس نمی‌کند» (حرانی، ۱۴۰۴: ص ۱۱۰).

«مهدی آن چنان از جامعه ستم‌زدایی می‌کند که اگر حق مظلومی زیر دندان کسی باشد، آن را به صاحبش برمی‌گرداند» (صافی، ۱۴۱۹: ص ۳۰۸).

#### سه: فرماندهی معصوم و انسان کامل

نیاز جامعه انسانی خصوصاً در این عصر، به مدیر مشروع و جامع شرایط، از امور غیرقابل انکار است:

امروزه حتی اکثر افراد خوش‌نیت با دیدن این‌که دنیای آشنای‌شان در حال اضمحلال است و محیط اطرافشان روز به روز بیش‌تر دچار آشفتگی می‌شود، به نظم و ساختار و

۱. همچون جریان انجمن حجتیه (باقی، ۱۳۶۳: ص ۴۰).

آینده مطمئن‌تر نیاز شدیدی حس می‌کنند و خواستار رهبری مدیر و خردمند شده‌اند (تافلر، ۱۳۸۰: ص ۵۵۱). تعداد تصمیمات، نیاز به سرعت عمل زیاد، سر و کار داشتن با بسیاری از مسائل عجیب و بی‌سابقه و «فقدان رهبری»، همگی گویای عدم شایستگی بارز دستگاه تصمیم‌گیری سیاسی و دولتی کنونی است (همان، ص ۵۶۷).

به هر حال، به ویژه در بعد امنیت پایدار هیچ مسئله‌ای را نمی‌توان به اندازه فرمانده معصومانه محسوس‌تر و حیاتی‌تر یافت (خاکبیز، ۱۳۸۷: ص ۱۴۳)؛ کما این‌که در اندیشه مهدوی فرمانده با شاخصه‌های خاصی شناخته می‌شود:

(الف) رهبری از مصادیق عنایت و تحقق نظام احسن الهی برای دست‌یابی به راهکارهای لازم بشر به شمار می‌رود (نراقی، ۱۳۷۵: ص ۵۳۸).<sup>۱</sup>

(ب) بدون شناخت و پیروی صحیح از او، هرگز بشر از جهالت‌ها، انحرافات، هرج و مرج‌ها و غلط روی‌ها و فرصت‌طلبی‌ها در همه ابعاد در نظر و عمل رهایی نخواهد داشت (امامی کاشانی، ۱۳۸۶: ج ۱، ص ۲۹۷).

(ج) اندیشمندان اسلامی او را حجت‌الله، خلیفه‌الله، شیخ، پیشوا، هادی، مهدی، امام، خلیفه، قطب، صاحب الزمان، جام جهان‌نما، اکسیراعظم، عبدالله، مرآت الحق نامیده‌اند (نسفی، بی‌تا: ص ۴-۵ و گوهرین، ۱۳۷۶: ج ۱، ص ۷۳).

(د) او منبع علم لدنی غیر تحصیلی برای جامعه بشری است (کهدف: ۶۵). پس همان‌طورکه خداوند را از کارهای قبیح و ناپسند از جمله کلام غیر منطبق با واقع مبرا می‌دانیم (هادوی، ۱۳۷۷: ص ۲۹۹)؛ امام هم از خطا معصوم است.

(ه) فقط او دارای قدرت ذی صلاح و شایسته رهبری است. ابوعلی سینا در فصلی راجع به امام و خلیفه می‌گوید: کسی که با این صفات به صفات پیامبران متصف شود، فرمانده و رهبر انسانی می‌شود... و او حکمران روی زمین می‌گردد (ابن سینا، ۱۳۷۶: ص ۴۵۵).

(ح) فرمان بردار خواهد داشت. در این نوع فرماندهی، به خاطر وجود چنین شاخصه‌ها، در

۱. علامه طباطبایی در رساله ولایت می‌نویسد: «الولاية هي الكمال الاخير الحقيقي للانسان و انها الغرض الاخير من التشريع الشريعة الحقنة الالهية» (طباطبایی و کربن، ۱۳۹۱: ص ۱۸۵-۱۸۶).

صورت شناخت لازم، محبت و متابعت که عناصر اصلی فرهنگ دفاعی است از طرف یاران در حد اعلا رخ می‌نماید؛ کما این که اگر فرهنگ این مسئله در گذرگاه‌های تاریخی اسلامی همچون صلح و قیام امام حسن و امام حسین علیهما السلام به خوبی مورد توجه قرار می‌گرفت؛ حاکمیت امامت دچار فقدان جبهه نیرومند و متشکل نمی‌شد (مفید، ۱۳۸۰: ج ۲، ص ۱۰). همچنین در مهم‌ترین سده‌های اخیر، نگاهی دقیق به جریان جنگ بین کشور بعث عراق و جمهوری اسلامی ایران که پیگیر حاکمیت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌باشد، درمی‌یابیم که با همین فرهنگ در پرتو نظریه ولایت فقیه اطاعت از برترین فرمانده، تحقق یافت (جوادی آملی، ۱۳۷۹: ص ۲۵۴).

### چهار: صلح محوری در جنگ و دفاع

برخی افراد سعی دارند رویکرد اسلام و مهدویت را خشن و جنگ طلب و با برداشت یک سویه از برخی روایات، حضرت را اهل جنگ و کشتار معرفی کنند؛ درحالی که بسیاری از روایات دال بر خشونت‌ها و کشتارهای منتسب به قیام آن بزرگوار؛ از جهت سندی و محتوایی غیر قابل اعتنا هستند (مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۵۲، ص ۳۸۲)؛ یا به افراد جنایت کاری همچون سفیانی (کورانی، ۱۳۸۳: ص ۱۱۴)؛ قبل از ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف مربوط هستند. در این جا سید قطب به نکته ظریفی اشاره دارد، مبنی بر این که اسلام در بیان روش عملی خود از کلمات رایج میان مردم که برداشت‌های عامیانه خواهد داشت، استفاده نکرده است. در باب «جهاد» ملاحظه می‌شود که به جای استفاده از کلمه «حرب» که جز جنگ و نزاع چیز دیگری در اذهان ایجاد نمی‌کند، از کلمه «جهاد» که به معنای تلاش توأم با رنج و مشقت است، استفاده می‌کند. یعنی اسلام ابتدا بر فرهنگ و اذهان تأثیر می‌گذارد تا فرد با تفکر و مقبولیت شخصی در راهی قدم بردارد و این خود نشانه عدم اجبار در افراد است (سید قطب، ۱۳۵۹: ص ۶). به هر رو، با توجه به واقعیت‌های بشری، گستره جهانی نهضت حضرت و تفاوت فرهنگ و مکاتب اعتقادی، ضرورت دارد بر راهکارهایی همچون موارد ذیل تأکید شود: تبلیغ و دعوت (حتی از اقلیت‌های دینی) (نعمانی، ۱۳۹۷: ص ۱۲۵)؛ تصرّفات تکوینی (مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۵۲، ص ۳۴۳ و ۳۶۱)؛ امدادهای غیبی (همان، ص ۹۲ و ۳۱۸)؛ کرامت الاهی (نعمانی، ۱۳۹۷: ص ۹۲ و ۱۵۹ و مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۵۲، ص ۳۶۵) و قوانین متقن و مترقی صلح آفرین (مجلسی، همان، ص ۹۲ و ۳۱۸)؛ زیرا در این



صورت جذب حداکثری صورت می‌پذیرد. بنابراین، در بخش استراتژی دفاعی، مبارزه و جهاد (ابتدایی و دفاعی)؛<sup>۱</sup> مشروط به هدف اصلاح و فراهم شدن زمینه حق انتخاب آزادانه مظلومان نسبت به ارزش‌های الهی در جهت نجات و سعادت جدی آخرین چاره خواهد بود؛ حتی رحمتی است که در صورت لزوم ظاهری خشونت آمیز هم دارد؛ لکن در واقع برطرف کردن موانع تعالی انسان است (امام خمینی رحمته الله علیه، ۱۳۸۷: ص ۱۹-۲۰)؛ تا جایی که در فرهنگ مهدوی، حتی افراد مخالف غیر مخرب و غیر مسلمان دارای امنیت هستند (نعمانی، ۱۳۹۷: ص ۱۲۵). کما این که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «مردی از امت من قیام می‌کند که مردم زمین و آسمان او را دوست دارند» (مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۵۲، ص ۳۰۴).

### پنج: عزت‌گرا و نفوذ ناپذیر

براساس قاعده قرآنی «نفی سبیل»<sup>۲</sup>، خداوند در قوانین و شریعت اسلام هیچ‌گونه راه تسلط کفار بر مسلمانان را باز نگذاشته و هر گونه راه تسلط کافران بر مسلمانان بسته است. در این زمینه میان استیلا سیاسی یا فرهنگی و اقتصادی دشمن تفاوتی وجود ندارد؛<sup>۳</sup> چنان که حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: «الْإِسْلَامُ يَغْلُو وَ لَا يُغْلَى عَلَيْهِ» (صدوق، ۱۳۶۳: ج ۴، ص ۳۳۴). مسلماً برخورداری از چنین فرهنگ دفاعی جامعه را در افق‌های بلند پیشرو، نفوذ ناپذیر و نجات بخش قرار می‌دهد و لذا ضعف‌های مشهود جوامع مسلمین گویای نفوذ بیگانه در این جوامع است.

### شش: امیدوار و ثابت قدم

اگر ناامیدی و یأس، در جامعه‌ای زنده شود، فرهنگ دفاعی آن جامعه، در معرض سقوط

۱. برای مطالعه در این زمینه (رک: جاوید ۱۳۸۹: ص ۱۲۱-۱۵۱).

۲. این قاعده به آیه ۱۴۱ سوره نساء مستند است: «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ سَبِيلًا» (بجنوردی، ۱۴۱۹: ص ۱۹۳).

۳. امام خمینی رحمته الله علیه می‌فرماید: «اگر روابط بین دولت‌های اسلامی و دول بیگانه برقرار می‌گردد، [چنانچه] موجب تسلط کفار بر نفوس و بلاد و اموال مسلمانان شود؛ برقراری روابط حرام است و پیمان‌هایی که بسته می‌شود، باطل است» (خمینی، ۱۳۹۱: ج ۱، ص ۱۸۵).

حتمی قرار خواهد گرفت. کسی که یار و یاور مهدی است، هرگز در برابر دشواری‌ها و مشکلات زندگی، از پای در نمی‌آید و از درون نمی‌شکند، بلکه همواره تکیه گاه خود را «امین الله اعظم» می‌داند. در دعا چنین عرضه می‌داریم: «اللَّهُمَّ! صَلِّ عَلَيَّ حُجَّتِكَ فِي أَرْضِكَ.... و مَفْتَحِ الْكَرْبِ وَ مُزِيلِ الْهَمِّ وَ كَاشِفِ الْبَلْوَى.» از القاب حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ، «غوٲ» و «غیاث» (فریادرس) است. در زیارت آل یاسین آمده است: «السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْعَلَمُ الْمَنْصُوبُ وَ الْعِلْمُ الْمَنْصُوبُ وَ الْعَوْتُ وَ الرَّحْمَةُ الْوَاسِعَةُ» (قمی، مفاتیح الجنان). بدیهی است وجود فرماندهی شایسته و لایق در عالی‌ترین سطح معنوی، برای قلب‌ها، پرجاذبه، با ابهت و دوراندیش، دلسوز و پناهگاه مطمئن، بزرگ‌ترین نقطه اتکا و توان آفرین می‌باشد (حرانی، ۱۴۰۴: ص ۵۱۶). از این رو دشمنان، به دلیل نداشتن معیار شناختی قابل اعتنا و عدم امید لازم، در مواجهه با این مدیریت قوی و منسجم، دچار تناقض جدی شده‌اند. مسلماً وقتی این ساختارها به این شرایط نزدیک می‌شود، به برخورد جدی اقدام می‌کند که می‌توان علت جنگ‌ها و نزاع‌های آخر الزمان را در همین سرگردانی فکری یافت، چنان‌که علت ناکامی‌های درونی و روانی عصرما از این مطلب بیگانه نیست.

### هفت: ضرورت دفاع از حریم امامت

با توجه به دلایل ضرورت وجود امامت بعنوان امان دهنده بشری، شیعه تا حق امامت را که توسط ظالمان در طول تاریخ غصب شده است، ادا شده نیابد؛ نمی‌تواند به حیات طیبه راه یابد. از این رو، همواره اعتراض مقابل این غصب را حق خود دانسته، بلکه این اعتراض را از اوجب واجبات می‌داند و آن را مصداق واضح و عملی «انتظار فرج»<sup>۱</sup> می‌انگارد؛ خصوصاً که شواهد تاریخی جهان اسلام بر این دلالت صریح دارد که اهم شمشیرها بر پیکر جامعه اسلامی از کوتاهی در حفظ همین حریم امامت بوده است (شهرستانی، ۱۴۰۰: ص ۲۴)؛ حتی زمینه بی‌امنیتی‌ها و منازعات را در این مسئله باید یافت (مفید، ۱۳۸۰: ج ۲، ص ۱۰). از این رو فرهنگ دفاعی مهدوی، به شدت بر حفظ امامت تاکید دارد.

۱. «افضل الاعمال امتی انتظار الفرج» (مجلسی ۱۴۰۴: ج ۵، ص ۳۱۸).

## هشت: همگانی بودن فرهنگ دفاعی

وقتی ادامه حیات و بقای جامعه اسلامی به درک چنین فرهنگ دفاعی منوط است؛ این مسئله مختص فرد و طیف خاصی نخواهد بود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خطاب به مردم می‌فرماید: «کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیتہ» (مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۷۲، ص ۳۸)؛ به‌ویژه که کمال انسان اقتضا می‌کند در مقابل ناهنجاری‌ها موضع بگیرد و حتی هرچه انسان کامل‌تر باشد، جدی‌تر بر دفاع از ارزش‌ها تاکید می‌کند.

## نه: ضرورت زمینه سازی

طبق روایات، شرط تحقق حکومت مهدوی، حضور افراد خاص با برجستگی‌های الهی می‌باشد. امام صادق علیه السلام شرط قیام و ظهور حکومت حق را تکمیل مدافعان خاص حضرت می‌داند: «آگاه باش، هرگاه آن عدّه وصف شده که سیصد و ده نفر و اندی هستند، شمارشان کامل شود؛ آنچه شما می‌خواهید؛ خواهد شد» (نعمانی، ۱۳۹۷: ص ۲۰۳) و در توصیف آن‌ها می‌فرماید:

آنان مردانی شب زنده‌دار هستند که شب را در حال قیام به پرستش می‌پردازند و هنگام نماز، زمزمه‌ای مانند زنبور عسل دارند و صبح هنگام، در حالی که بر اسب‌های خود سوارند، برای اجرای مأموریت می‌روند. آنان پارسایان شب و شیران روزند و از ترس خدا، حالت خاصی پیدا کرده‌اند. خداوند به وسیله آنان به امام حق یاری می‌رساند (مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۵۲، ص ۳۰۸).

حضرت امام جعفر صادق علیه السلام می‌فرماید: «دور حضرت حلقه می‌زنند و در جنگ‌ها جسم و جان خود را سپر بلای او می‌کنند و هر چه از آنان بخواهد، انجام می‌دهند» (همان، ص ۳۱۷). امام باقر علیه السلام می‌فرماید:

کأنتی بقوم قد خرجوا بالمشرق یطلبون الحق فلا یعطونه ثم یطلبون فلا یعطونه فاذا راوا ذلک وضعوا سیوفهم علی عواتقهم فیعطون ما سالوه فلا یقبلونه حتی یقوموا ولا یدفعونها إلا الی صاحبکم قتلاهم شهداء اما ائی لو ادرکت ذلک لاستبقتیت نفسی لصاحب هذا الامر (نعمانی، ۱۳۹۷: ص ۲۷۳).

کما این که از مهم‌ترین علل شکست شیعیان و علویان در طول تاریخ قیام‌های متعدد، نبود



یاران در این سطح بوده است (مدرسی، ۱۳۷۲: ص ۱۴۳). از این رو، ضرورت دارد جامعه اسلامی به سمت پرورش چنین یارانی سوق پیدا کند؛ چنان که حضور افراد خاص با شاخصه‌های معنوی و ملکوتی در این سپاه، گویای قدرت نرم صورت بندی شده از اندیشه و فرهنگ دفاعی درونی و قلبی متصل به قدرت لایزال الهی است.

## ده: اخلاق محوری

امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف با گرفتن تعهدات ویژه از یاران خود، قیام خود را در حد اعلائی تحقق فرهنگ و اخلاق قرار می‌دهد. امام علی علیه السلام می‌فرماید:

آن‌ها با آن حضرت بیعت می‌کنند که مسائلی را رعایت کنند؛ مثلاً کسی را بناحق نکشند، شخص محترمی را هتک حرمت نکنند، به مسلمانی فحش نگویند، به منزلی هجوم نکنند، کسی را به غیر حق نزنند، مرکب‌های لاغر و ضعیف را سوار نشوند، راه را بر کسی نبندند، در حق یتیمی ظلم نکنند، راهی را خوفناک نکنند، مکر و حيله نکنند، امانت را خیانت نکنند، خلف وعده نکنند، گندم و جو را احتکار نکنند، کسی که به آن‌ها پناه می‌برد نکشند، شکست خورده را تعقیب نکنند، خونی را بناحق نریزند، به کشتن شخص مجروح اقدام نکنند، متکای خود را خاک قرار دهند، نان جو بخورند، به چیز کم راضی باشند، برای خدا آن طور که باید و شاید جهاد کنند، مشک و بوی خوش بپویند و از کثیفی دوری کنند (ابن طاووس، ۱۳۵۸: ص ۱۳۶).

با توجه به این که تاریخ جنگ‌های بشری گواه زشتی‌های زیادی و خسارت دیدن مظلومان است، بدیهی است که این زیبایی‌های اخلاقی همچون محبت محوری، صلح محوری، خوش رفتاری با أسرا و غیر نظامی‌ها، ممنوعیت شکنجه (انسان: ۸-۹) و ممنوعیت به کارگیری سلاح کشتار جمعی (مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۱۹، ص ۱۷۷)؛ می‌تواند زمینه‌گرایش، فتح قلبی انسان سلیم و تقویت فرهنگ دفاعی را فراهم آورد. از این رو نظریات ژئوپولیتیکی (مجتهدزاده، ۱۳۷۹: ص ۶۲)؛ به عنوان «دانش رقابت و گسترش حوزه نفوذ» در بهره‌گیری از ابزارها و اهرم‌ها و فرصت‌های جغرافیایی، که عمدتاً ظالمانه و برای کسب قدرت و تصرف امور مادی هستند



(حافظ نیا، ۱۳۸۵: ص ۱۱۷)؛ دچار چالش می‌شوند. این نظریه‌ها عبارتند از: تئوری هارتلند<sup>۱</sup> نظریه‌های هارتلند (مکیندر) ریملند (اسپایکمن) قدرت دریایی (ماهان) کمربند شکننده (کوهن) و فضای حیاتی (اتوتایل، ژناروید و دیگران، ۱۳۸۰: ص ۲۶).

### یازده: پیش‌گیرانه و اقتدار آفندی و پدافندی در جنگ نرم

یکی از راهبردهایی که می‌توان در پرتو اندیشه الهی مهدوی بر آن تاکید داشت، این است که خداوند متعال به ضرورت دست‌یابی به قدرت پیش‌گیرانه در مقابل دشمنان امر می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ؛ و در برابر آنان آنچه در قدرت و توان دارید، از نیرو [و نفرت و ساز و برگ جنگی] و اسبان ورزیده [برای جنگ] آماده کنید تا به وسیله آن‌ها دشمن خدا و دشمن خودتان را بترسانید» (أنفال: ۶۰).

مسئله در این رویکرد دفاعی بیش‌تر به جهت پیش‌گیرانه بودن قدرت نرم، بر فرهنگ دفاعی تاکید می‌گردد. از واژه «کما ملئت» در متون روایی (شیخ صدوق، ۱۳۸۲: ج ۲، ص ۳۷۷ و مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۵۱، ص ۱۵۶)؛ دانسته می‌شود که انسان مهدوی از انواع روش‌های کارآمد مشروع (حتی از طرح‌های دشمن) بهره می‌گیرد که هم بتواند بر بدنه فرهنگ و اندیشه دشمن نفوذ و تهاجم نرم (آفند) داشته باشد و هم در مقابل تهاجمات دارای قدرت بالا باشد.

### دوازده: برخورد با بدترین دشمنان

یکی از آسیب‌هایی که تهدید کننده اقتدار جامعه است، ضعف در فرهنگ دشمن شناسی می‌باشد. بنا بر روایات، تمامی دشمنان حضرت از فاسقان و ظالمان و گمراهان عصر خود هستند. از مشهورترین و سرسخت‌ترین دشمنان حضرت می‌توان به «سفیانی» اشاره کرد. امام

۱. بر اساس «نظریه هارتلند» تسلط دارندگان بر منابع انسانی و فیزیکی اور- آسیا، واقع بین آلمان و سیبری مرکزی، می‌تواند جهان را کنترل کند. این دیدگاه توسط جغرافی دان انگلیسی، سر هالفورد مکیندر (sir hal ford makinder) در مقاله‌ای در سال ۱۹۰۴ و سپس در کتاب وی در سال ۱۹۱۹ منتشر شد (حافظ نیا ۱۳۸۶: ص ۵-۵).

۲. به طور کلی «آفند» واژه‌ای است که توان و استعداد حرکت به طرف دشمن و حمله به دشمن را توجیه می‌کند. تمایل به پیشروی اساس روح آفند را تشکیل می‌دهد (کرباسی، ۱۳۹۲: ص ۱۶-۱۸).



باقر علیه السلام در مورد سفیانی می‌فرمایند: «هرگز سر به بندگی خدا فرو نیاورده و مکه و مدینه را ندیده است» (مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۵۲، ص ۳۵۴). عمر بن زید می‌گوید: امام صادق (ع) به من فرمود: «سفیانی خبیث‌ترین مردم و کبود و سرخ و ازرق است» (صدوق، ۱۳۸۲: ج ۲، ص ۵۵۷). در جای دیگر حضرت فرمودند:

او ظاهراً مردی از شماست، و به اعتقاد شما تظاهر می‌کند و نقاب زده و شما را وحشت زده خواهد کرد. او شما را می‌شناسد؛ اما شما او را نمی‌شناسید [و از از نیتش آگاهی ندارید]. بنابراین، شما را یکی پس از دیگری فریب می‌دهد و به دام می‌اندازد، که او فرزند زناکار است (طوسی، ۱۴۱۱: ص ۷۶۳).

به هر رو، استفاده وی از دین و علما در جهت اهداف خودش، گویای این موضوع است که وی علاوه بر مخفی نگه داشتن اعتقاد خود، مبنی بر این که اسلام را قبول ندارد، می‌خواهد ابعاد فرهنگ دفاعی مردم همچون اعتماد به باورهای دینی را تخریب کند.



## نتیجه‌گیری

بررسی‌ها نشان می‌دهد بشر به رغم پیشرفت‌های مختلف، نسبت به برقراری امنیت در محیط حیات انسانی، هنوز به سیاست‌ها و تصمیماتی ناکارآمد و فاجعه‌آمیز دچار است. اندیشه مهدوی، تنها نظام فکری فرهنگی قابل دفاع است، که می‌تواند بشر را از این منازعات، به حیات طیبه سوق دهد. با توجه به این‌که فرهنگ‌ها در حجمه‌های گوناگون نقش دژ و ثغور جوامع را دارا هستند؛ توجه ویژه به آفند و پدافند فرهنگی قبل از دفاع سخت نظامی، شرط تحقق امنیت پایدار است. به ناچار آدمی به خاطر نقصان و محدودیت شناختی، لازم است همه مراحل فرایند فرهنگ دفاعی، همچون دفاع کننده (فاعل)، طراحی دفاع (فعل)، دفاع شونده (مفعول)، سیر حرکت (استراتژی حرکت)، جهت و هدف حرکت (علت غایی) و سازمان دفاعی (نهاد دفاعی) را مبتنی بر اندیشه مهدوی قرار دهد. به زعم نویسنده مقاله پیش‌رو، نزاع جدی حال و آینده جهان معاصر، بیش‌تر از نوع نرم بین فرهنگ غیرالاهی با فرهنگ حاکمیت الاهی و مهدویت است. از این رو تأکید می‌شود در مراکز فرهنگی (مدرسه، دانشگاه و حوزه)، رسانه‌های دفاعی و امنیتی، به‌ویژه در جبهه‌های مواجهاتی و مذاکراتی جهان اسلام به حرکتی عالمانه، آرام، گسترده و پیوسته دست یازند و برای شناخت، تعمیق، طراحی و اجرای آموزه‌های مهدوی اقدام کنند تا در پرتو آن، تربیت مدافعان در تراز این اندیشه صورت پذیرد. در این زمان که دشمن در تهاجمات نرم خود به شبیخون و آتش باری رسانه‌ای روی آورده است، لازم می‌نماید، مهدی‌یاوران در حالت آفند و پدافند آمادگی و آرایش لازم قرار بگیرند که در این عرصه با تبیین و نشر این مؤلفه‌های الاهی و عقل‌پسند، حتی می‌توان صحنه جنگ نرم دشمن را علیه آن تغییر داد. با این نگرش مسئله‌شناسایی و جذب انسان‌های مستعد از جوامع مختلف، حتی از سرزمین مخالفان و تربیت مدافعان آن‌ها برای اندیشه مهدوی، می‌تواند از بهترین مصادیق جهاد نرم به عقبه فکری دشمن است.



## منابع

### قرآن کریم.

۱. ابن سینا بوعلی، حسین (۱۳۷۵). شرح الاشارات و التنبیحات، قم، نشر البلاغه.
۲. \_\_\_\_\_ (۱۳۷۶). الشفاء، قم، بوستان کتاب.
۳. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق). لسان العرب، بیروت، دار بیروت.
۴. ابن طاووس، علی (۱۳۵۸). فتنه و آشوب های آخر الزمان، تهران، اسلامیه.
۵. \_\_\_\_\_ (۱۹۸۳م). الملاحم و الفتن، بیروت، مؤسسة الوفاء.
۶. ابن ماجه، محمد بن یزید (۱۴۱۸ق). سنن ابن ماجه، بیروت، دار الجیل.
۷. امامی کاشانی، محمد (۱۳۸۶). خط امان، مشهد، مؤلف.
۸. آلن، بیرو (۱۳۷۵). فرهنگ علوم اجتماعی (انگلیسی - فرانسه - فارسی) مترجم: باقر ساروخانی، تهران، نشر کیهان.
۹. اتوتایل، ژناروید و دیگران (۱۳۸۰). اندیشه های ژئوپلیتیک در قرن بیستم، مترجم: محمدرضا حافظ نیا و هاشم نصیری، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.
۱۰. باقی، عمادالدین (۱۳۶۳). در شناخت حزب قاعدین زمان، قم، دانش اسلامی.
۱۱. بجنوردی، محمد حسین (۱۴۱۹ق). قواعد فقهیه، قم، الهادی.
۱۲. بحرانی، سیدهاشم (۱۴۱۷ق). البرهان فی تفسیر القرآن، بی جا، مؤسسه بعثت.
۱۳. تافلر، الوین (۱۳۸۰). موج سوم، مترجم: شهین دخت خوارزمی، تهران، نشر فاخره.
۱۴. تقی زاده اکبری، علی (۱۳۸۰). عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس، قم، مرکز تحقیقات اسلامی.
۱۵. پورسید آقایی، مسعود و دیگران (۱۳۷۹). تاریخ عصر غیبت، قم، حضور.
۱۶. پهلوان، چنگیز (۱۳۷۸). فرهنگ شناسی، تهران، پیام امروز.
۱۷. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵). اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد، پاپلی وابسته به پژوهشکده امیرکبیر.
۱۸. حافظ نیا، محمدرضا و دیگران (تابستان ۱۳۸۶). «الگوی نظری طراحی راهبرد دفاعی مبتنی بر عوامل ژئوپلیتیکی»، فصلنامه بین المللی ژئوپلیتیک، ش ۸، ص ۷-۳۹.
۱۹. حرانی، حسن بن علی (۱۴۰۴ق). تحف العقول عن آل الرسول، مصحح: علی اکبر غفاری، قم، جامعه مدرسین.
۲۰. حکیمی، محمدرضا، محمد و علی (۱۳۸۰). الحیاء، مترجم: احمد آرام، تهران، فرهنگ اسلامی.



۲۱. خادامیان، عباس (۱۳۹۳). *حکومت جهانی از زیندار تا واقعیت*، تهران، سخنوران.
۲۲. خاکبیز، فرج‌الله (۱۳۸۷). *پرتوی از مدینه فاضله*، قم، بقیعة العترة.
۲۳. خاکی قراملکی، محمدرضا (۱۳۸۹). *تحلیل هویت علم دینی و علم مدرن*، قم، کتاب فردا.
۲۴. خرم، مسعود (۱۳۷۸). *هویت*، تهران، مؤسسه فرهنگی حیان.
۲۵. خمینی، روح‌الله (۱۳۸۵). *ولایت فقیه*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام.
۲۶. \_\_\_\_\_ (۱۳۸۷). *جنگ و دفاع در اندیشه امام خمینی علیه السلام*، تهران، بی‌تا.
۲۷. \_\_\_\_\_ (۱۳۹۱). *تحریر الوسیله*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام.
۲۸. \_\_\_\_\_ (۱۳۷۱). *صحیفه امام خمینی*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام.
۲۹. جان، تاملینسون (۱۳۸۱). *جهانی‌شدن و فرهنگ*، مترجم: محسن حکیمی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۳۰. جاوید، محمدجواد و محمد دوست، علی (پاییز و زمستان ۱۳۸۹). «*حقوق بشر معاصر و جهاد ابتدایی در اسلام معاصر*»، پژوهش‌نامه حقوق اسلامی، ش ۳۲، ص ۱۲۱-۱۵۲.
۳۱. جواد آملی، عبدالله (۱۳۷۹). *ولایت فقیه ولایت فقاهت و عدالت*، قم، انتشارات اسراء.
۳۲. روسو، ژان ژاک (۱۳۵۲). *قرارداد اجتماعی*، مترجم: منوچهر کیا، تهران، انتشارات گنجینه.
۳۳. رفیع پور، فرامرز (۱۳۸۷). *آناتومی جامعه*، تهران، شرکت سهامی انتشار.
۳۴. رحیم پور، فروغ السادات و زارعیان، فائزه (بهار ۱۳۸۹). «*بررسی تحلیلی تعارض میان نظریه تکامل و نظام آفرینش از دیدگاه کیث وارد*»، فصلنامه الهیات تطبیقی، ش ۱، ص ۵۹-۹۶.
۳۵. درویشی، امید (زمستان ۱۳۸۷). «*تأثیر متقابل دفاع مقدس و فرهنگ مهدویت*»، فصلنامه انتظار موعود، ش ۲۷، ص ۱۷۱-۱۹۴.
۳۶. سید قطب، حسن البناء، مؤدودی، مولانا ابوالاعلی (۱۳۵۹). *فلسفه جهاد*، مترجم: سید محمود خضری، قم، اسلامی.
۳۷. شولت، آرت یان (۱۳۸۲). *نگاهی موشکافانه بر پدیده جهانی‌شدن*، مترجم: مسعود کرباسیان، تهران، انتشارات علمی فرهنگی.
۳۸. شهرستانی، عبدالکریم (۱۴۰۰ق). *الملل والنحل*، محقق: محمد سید گیلانی، بیروت، دارالمعرفة.
۳۹. صافی گلپایگانی، لطف‌الله (۱۴۱۹ق). *منتخب الاثر*، قم، انتشارات مؤسسه سیده معصومه علیها السلام.
۴۰. صاحبی، محمد جواد (۱۳۸۴). *مناسبات دین و فرهنگ در جامعه ایران* (مجموعه مقالات). تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

۴۱. صدرالمآلهین شیرازی، محمدبن ابراهیم (۱۹۸۱م). *الحکمة المتعالیه فی الاسفار العقلیه الاربعه*، بیروت، دار احیاء التراث.
۴۲. صدوق، محمدبن علی (۱۳۸۲). *کمال الدین و تمام النعمه*، مترجم: منصور پهلوان، قم، مسجد مقدس جمکران.
۴۳. \_\_\_\_\_ (۱۳۶۳) *من لا یحضره الفقیه*، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه.
۴۴. طباطبایی، سید محمدحسین، کرین، هانزی (۱۳۹۱). *شیعه (مجموعه مذاکرات با پروفیسور هانزی کرین)*، قم، بوستان کتاب.
۴۵. طباطبایی، محمدحسین (۱۳۶۱). *المیزان فی تفسیر القرآن*، قم، بوستان کتاب.
۴۶. طوسی، محمدبن حسن (۱۴۰۴ق). *رجال کشی*، قم، مؤسسه آل البيت علیہ السلام.
۴۷. \_\_\_\_\_ (۱۴۱۱ق). *الغیبه*، قم، مؤسسه معارف اسلامی.
۴۸. فراهیدی خلیل بن احمد (۱۴۱۴ق). *العین*، قم، اسوه.
۴۹. فوکویاما، فرانسیس (۱۳۶۳). *آینده پسانسانی ما*، مترجم: حبیب الله فقیهی نژاد، تهران، مؤسسه انتشاراتی ایران.
۵۰. قرشی، سید علی اکبر (۱۳۵۲). *قاموس قرآن*، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۵۱. قیصری، داود بن محمود (۱۳۶۳). *شرح القیصری علی فصوص الحکم*، قم، انتشارات بیدار.
۵۲. کارگر، رحیم (پاییز ۱۳۸۵). «*مهدویت و فرجام ستیزش حق و باطل*»، فصلنامه انتظار موعود، ش ۱۹، ص ۸۷-۱۳۶.
۵۳. کالینز، جان. ام (۱۳۷۰). *استراتژی بزرگ (اصول و رویه‌ها)*. مترجم: کوروش بایندر، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه.
۵۴. گوهرین، صادق (۱۳۷۶). *شرح اصطلاحات تصوف*، تهران، زوار.
۵۵. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۵). *الکافی*، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
۵۶. کورانی، علی (۱۳۸۳). *عصرالظهور*، تهران، نشر الهدی.
۵۷. کورد موری، دیوید (۱۳۹۵). *خلاقیت قرضی*، مترجم: شیدا باجغلی، اصفهان، طوبی نصف جهان.
۵۸. مدرسی، محمد تقی (۱۳۷۲). *امامان شیعه و جنبش های مکتبی*، مترجم: آذیر، مشهد، آستان قدس رضوی.
۵۹. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۴ق). *بحار الانوار*، بیروت، مؤسسه الوفاء.

۶۰. مجتهد زاده، پیروز (۱۳۷۹). *ایده‌های ژئوپلیتیک و واقعیت‌های ایرانی: مطالعه روابط جغرافیا و سیاست در جهان دگرگون شونده*، تهران، نشرنی.
۶۱. مفید، محمد بن نعمان (۱۳۸۰). *الارشاد فی حجج الله علی العباد*، مترجم: خراسانی، تهران، انتشارات علمیه اسلامیة.
۶۲. منصور، کرباسی (۱۳۹۲). *اصول جنگ و مولفه‌های آن در قرآن و حدیث*، تهران، نشر آجا.
۶۳. موسوی لاری، سید مجتبی (۸۳۶۰). *اسلام و سیمای تمدن غرب*، قم، انتشارات اسلامی.
۶۴. موسوی مجد، سید محمد و دیگران (زمستان ۱۳۹۴). «*رابطه رهبری اخلاقی و مسؤولیت پذیری اجتماعی*» فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ش ۶۰، ص ۲۱۳-۲۲۲.
۶۵. مهربان، حسین (تابستان ۱۳۸۲). «*رازهای بزرگ جهانی‌سازی به روایت غرب*، فصلنامه مکاتبه و اندیشه، ش ۱۵، ص ۱۱۳-۱۲۸.
۶۶. هادوی تهرانی مهدی (۱۳۷۷). *مبانی کلامی اجتهاد در برداشت از قرآن کریم*، قم، موسسه خانه فرهنگ خرداد.
۶۷. نای، جوزف (۸۳۸۹). *قدرت نرم ابزارهای موفقیت در سیاست بین‌الملل*، ترجمه: سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران، دانشگاه امام صادق علیه السلام.
۶۸. نراقی، احمد (۱۳۷۵). *عوائد الایام*، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
۶۹. نجفی، موسی (۱۳۹۰). *تأملات سیاسی در تاریخ تفکر اسلامی* (مجموعه مقالات)، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۷۰. نجفی، موسی و فقیه‌حقانی، موسی (۱۳۸۱). *تاریخ تحولات سیاسی ایران*، تهران، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر.
۷۱. نسفی، عزیزالدین (بی‌تا). *انسان کامل*، مصحح: ماریژان موله، تهران، کتابخانه طهوری.
۷۲. نصر، سیدحسین (۱۳۸۰). *معرفت و معنویت*، مترجم: انشاءالله رحمتی، تهران، دفتر پژوهش و نشر سهروردی.
۷۳. نعمانی، محمد بن ابراهیم (۱۳۹۷). *الغیبة*، تهران، نشر الصدوق.